

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
DLA NAGROBKA ALEKSANDRA RUDZIŃSKIEGO
ORAZ MARYI WYRZYKOWSKIEJ
Z CMENTARZA ŚW. MICHAŁA W RYDZE, ŁOTWA**

Autor opracowania: mgr Marta Butkiewicz Konserwator Dziej Sztuki

Zleceniodawca: Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa za Granicą POLONIKA

Ryga- Brwinów, październik- listopad 2023 r.

WSTĘP

Identyfikacja obiektu

Rodzaj obiektu- nagrobek typu architektonicznego wraz z ogrodzeniem

Autor- B. Hurewitz, Riga

Materiał- granit, stal, żeliwo

Czas powstania- ok. 1906-1910 r.¹

Wymiary nagrobka- wys.- 190 cm, szer. -82 cm, głęb.- 50 cm

Wymiary ogrodzenia- wys. 113 cm, szer. 309 cm, głęb.-340 cm

Właściciel- Zarząd cmentarza św. Michała, Gaujas iela 3, Ziemeļu rajons, Rīga, LV-1026, Łotwa.

Przedmiot opracowania

Niniejsze opracowanie dotyczy nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Praca powstała na zlecenie Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa za Granicą POLONIKA, z siedzibą w Warszawie przy ul. Antoniego Józefa Madalińskiego 101, 02- 549 Warszawa.

Zakres opracowania

Opracowanie zawiera:

- ✓ Opis inwentaryzacyjny wraz z budową technologiczną
- ✓ Stan zachowania obiektu
- ✓ Wnioski i założenia konserwatorskie
- ✓ Program prac konserwatorskich (z proponowaną technologią ich wykonania)
- ✓ Dokumentację fotograficzną stanu zachowania

¹ Informacja z : [Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego, Marya Wyrzykowska | Lista obiektów | Dziedzictwo za granicą. Baza Poloników \(polonika.pl\)](#)

OPIS INWENTARYZACYJNY WRAZ Z BUDOWĄ TECHNOLOGICZNĄ

Poniższe opracowanie dotyczy miejsca upamiętnienia Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z domu Rudzińskiej. Obiekt znajduje się na cmentarzu św. Michała w Rydze (łot. Miķeļa kapi) ul. Gaujas 4, nieopodal głównego wejścia, w sektorze nr 11.

Nagrobek powstał ok 1906-1910² roku w zakładzie kamieniarskim B. Hurewitza z Rygi³. Ogólne wymiary pomnika: wys.- 190 cm, szer. -82 cm, głęb.- 50 cm oraz ogrodzenia: wys. 113 cm, szer. 309 cm, głęb.-340 cm.

Miejsce pochówku oznaczone obeliskiem na cokole i podstawie. Obelisk zamknięty czterospadowo, na frontowej ścianie ma łaciński krzyż ryty oraz płytę inskrypcyjną o zaokrąglonych narożach. Cokół w formie prostopadłościanu posiada profilowaną krawędź górną.

Inskrypcja nr 1 (frontowa ściana obelisku) rodzaj kroju pisma- antykwa, majuskuła:

Ś.P.//.

Napis ryty.

Inskrypcja nr 2 (płycina z inskrypcją, frontowa ściana obelisku) - rodzaj kroju pisma- antykwa, minuskuła:

Aleksander Rudziński/

um. 27/XII 1899r./

Marya Wyrzykowska/

z Rudzińskich/

um. 22/VII 1906 r.//.

Napis wypukłorzeźbiony.

Przed pomnikiem znajduje się niewielkich rozmiarów betonowa opaska, umieszczona prawdopodobnie po powstaniu pomnika.

Pole grobowe ujęte metalowym ogrodzeniem. Ogrodzenie składa się z 11 przęseł oddzielonych prętami o przekroju kwadratu, zakończonych elementem dekoracyjnym.

² Informacja z : [Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego, Marya Wyrzykowska | Lista obiektów | Dziedzictwo za granicą. Baza Poloników \(polonika.pl\)](#)

³ O czym świadczy sygnatura umieszczona z lewej strony cokołu, fot. nr 15.

Elementy ogrodzenia ujęte podwójnymi listwami, prostymi u dołu i faliście zamykającymi każde przęsło od góry.

Pośrodku lewej strony ogrodzenia miejsce po nieistniejącej bramce.

Ogrodzenie osadzone na metalowej ławie.

Pomnik wykonano głównie z czarnego (cokół, obelisk) oraz jasnoszarego (podstawa) granitu. Powierzchnia obelisku i cokołu została opracowana na gładko i wypolerowana. Na frontowej ścianie obelisku wykuto krzyż oraz napis, dodatkowo w środkowej części wykonano płycinę z wypukło rzeźbioną inskrypcją. Pole płyciny posiada fakturę groszkowaną. Podstawa opracowana na gładko. Nie zaobserwowano fundamentu.

Kamienne elementy osadzono na sobie stosując podkłādki łożwane. Miejsca styku wypełniono spoiną.

Ogrodzenie wykonane zostało w żeliwie oraz stali. Poszczególne fragmenty metalowego płotu łączone za pomocą nitów kutyh. Słupki między przęsłami gwintowane u podstawy umieszczone zostały na metalowej ramie w postaci ceowników skręconyh w narożach stalowymi śrubami do stalowych kątowników.

STAN ZACHOWANIA OBIEKTU

Duży wpływ na stan zachowania obiektu miało działanie mechaniczne, najprawdopodobniej upadek pobliskiego drzewa. W wyniku czego została naruszona statyka pomnika, który obecnie wspiera się na metalowym ogrodzeniu. Nagrobek jest odchylony od osi pionowej o ok 45°.

Spadające drzewo musiało również uszkodzić sąsiadujące z nagrobkiem przęsła ogrodzenia, które są zdeformowane i odkształcone.

Na powierzchni elementów kamiennych oraz metalowych widoczne są skutki oddziaływania niszczących czynników atmosferycznych związanych z klimatem panującym na cmentarzu. Obiekt narażony jest nieustannie na działanie różnego rodzaju opadów, podciąganie kapilarne wód przypowierzchniowych, zmiany temperatur, wiatry. Dodatkowo usytuowanie pośród licznej niskiej i wysokiej roślinności w dużej aglomeracji miejskiej przyspiesza procesy degradujące substancję zabytkową w ekspozycji zewnętrznej.

Elementy kamienne pokrywają nawarstwienia humusowe, widoczne przede wszystkim w dolnej partii obiektu. Podstawa pomnika jest dodatkowo częściowo zapadnięta w ziemię oraz porośnięta bluszczem. Na powierzchniach polerowanych zaobserwowano częściową utratę poleru, mikrowżery oraz drobne zarysowania. Dodatkowo materiał kamienny pokrywają nawarstwień biologiczne oraz brud.

Degradacji uległa również spoina łącząca poszczególne elementy nagrobka.

Metalowe ogrodzenie pokryte jest warstwami farby o kolorze czarnym oraz srebrnym. Warstwy barwne w wielu miejscach odspajają się i łuszczą. Przemalowanie utrudniają dokładną ocenę stanu zachowania metalowych powierzchni.

Elementy wykonane ze stopów żelaza posiadają objawy i formy zniszczeń korozyjnych charakterystyczne dla tego typu materiału eksponowanego w warunkach zewnętrznych. W najgorszym stanie zachowania znajduje się metalowa ława, sąsiadująca bezpośrednio z ziemią. Element ten posiada liczne rozwarstwienia materiału spowodowane narastaniem warstwy korozyjnej oraz ubytki. Proces niszczenia tego elementu przyspieszało działanie wody (opady, podciąganie wód przypowierzchniowych i inne) oraz roztworów wodnych.

Powierzchnia metalu jest nierówna i chropowata z miejscami czynnej korozji wżerowej.

Wskutek działań mechanicznych odkształceniom i deformacjom uległy tylne przęsła oraz okolice bramki wejściowej.

Dodatkowo na pogorszenie stanu zachowania obiektu miało wpływ sąsiadujące z nim drzewo, które wrosło w jedno z przęseł z przodu.

Brak bramki wejściowej.

WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Ze względu na stan zachowania obiektu, stwarzający niebezpieczeństwo upadku pomnika należy podjąć w pierwszej kolejności działania ratunkowe polegające na przywróceniu statyczności konstrukcyjnej nagrobka. W tym celu należy zdemontować pomnik i wykonać fundament.

Kolejne działania przy kamiennym pomniku będą miały na celu powstrzymanie procesów niszczących substancję zabytkową i przywrócenie walorów estetycznych obiektu. Prowadzone zabiegi będą polegały na usunięciu nawarstwień chemicznych oraz

biologicznych z powierzchni granitu. W celu zabezpieczenia miejsc łączenia poszczególnych elementów pomnika wykonane zostaną spoiny uniemożliwiające przedostawanie się wody w głąb obiektu. W miejscach zmatowionych przywrócony zostanie połer. Powierzchnia granitu poddana zostanie hydrofobizacji tak by zabezpieczyć obiekt przed szkodliwym działaniem czynników atmosferycznych.

Ze względu na katastrofalny stan zachowania metalowej ławy ogrodzenia zaleca się jej pełną wymianę. W tym celu niezbędnym będzie wykonanie demontażu ogrodzenia. Proponuje się, aby prace przy tym elemencie prowadzić w pracowni konserwatorskiej co podniesie precyzję ich wykonania.

Działania przy ogrodzeniu będą koncentrowały się na powstrzymaniu procesów wpływających destrukcyjnie na metal oraz zabezpieczeniu obiektu przed niszczącym działaniem czynników atmosferycznych. Jednocześnie przywrócone zostaną walory estetyczne metalowego elementu.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prowadzenie dokumentacji opisowej oraz fotograficznej dokumentującej stan zachowania pomnika przed, w trakcie i po konserwacji.

- Zabezpieczenie miejsca, na którym będą prowadzone prace.
- Oczyszczenie terenu z niskiej roślinności
- Demontaż pomnika w celu ustabilizowania obiektu oraz wykonania fundamentu wraz z izolacją poziomą.
- Demontaż metalowego ogrodzenia i przewiezienie go do pracowni konserwatorskiej w celu wykonania opisanych poniżej zabiegów.

UWAGI

Przed przystąpieniem do demontażu ogrodzenia należy usunąć pozostałości drzewa wrośniętego w przednią część ogrodzenia.

Elementy kamienne nagrobka

1. Mechaniczne usunięcie pozostałości spoin, mchów, resztek roślin, ziemi oraz wszelkich luźnych nawarstwień.
2. Dezynfekcja kamiennych elementów pomnika preparatem biobójczym. Proces powtórzyć kilkakrotnie. Należy pamiętać by użyty środek nie wpływał na pogorszenie stanu zachowania materiału skalnego. Proponuje się użycie środków takich jak np. Biotin T firmy Blik, Glonosan firmy Remmers, Lichenicida firmy Brascieni lub innym przeznaczonym do zabytkowych powierzchni kamiennych.
3. Oczyszczenie powierzchni kamiennych przy użyciu wytwornicy pary wodnej bądź myjki ciśnieniowej z zastosowaniem gorącej wody. Proces powinien być poprzedzony próbami w celu doboru metody najmniej inwazyjnej a zarazem najskuteczniejszej.
4. Doczyszczanie silnie scalonych z podłożem zabrudzeń przy użyciu sztyftów z włókna szklanego lub chemicznie z zastosowaniem preparatów do czyszczenia powierzchni granitowych. Należy zachować szczególną ostrożność by nie uszkodzić poleru. W tym celu zaleca się wykonanie wcześniejszych prób.
5. Ocena stanu zachowania powierzchni obiektu. W razie konieczności mechaniczne przywrócenie poleru.
6. Montaż pomnika.
7. Wykonanie spoin przy użyciu gotowej zaprawy mineralnej na bazie spoiw hydraulicznych np. Restauro-Fuge firmy Keim lub innej o podobnych parametrach.
8. Zabezpieczenie powierzchni kamienia impregnatem przeznaczonym do granitów np. Akemi Farbtonvertierfer Super oraz mikrowoskiem.

Elementy metalowe

1. Wstępne oczyszczenie powierzchni z luźnych nawarstwień. Mechanicznie przy pomocy szczotek lub sprężonego powietrza.
2. Przywrócenie pierwotnego wyglądu odkształconym elementom poprzez prostowanie przy zastosowaniu obróbki termicznej.

3. Rekonstrukcja brakujących elementów ogrodzenia. Wykonanie uzupełnień w miejscach, w których braki wpływają na odbiór wizualny obiektu lub stanowią elementy konstrukcyjne ważne w zachowaniu parametrów technicznych.
4. Próbny montaż wszystkich elementów, który pomoże wykryć ewentualne braki połączeń.
5. Oczyszczenie powierzchni z produktów korozji żelaza oraz wtórnych warstw barwnych metodami strumieniowo- ściernymi z zastosowaniem odpowiednio dobranego ścierniwa oraz ciśnienia pracy.
6. Montaż zrekonstruowanych elementów.
7. Zabezpieczenie powierzchni warstwą antykorozyjną oraz uszczelniająco-podkładową.
8. Naniesienie warstwy dekoracyjnej w kolorze czarnym (mat).
9. Montaż ogrodzenia na cmentarzu

Po wykonaniu prac konserwatorskich uporządkowanie terenu wokół nagrobka.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
DLA NAGROBKA A. RUDZIŃSKIEGO ORAZ M. WYRZYKOWSKIEJ
Z CMENTARZA ŚW. MICHAŁA W RYDZE, ŁOTWA
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Fot. nr 1. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryji Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, front, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 2. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, tył, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 3. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, lewy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 4. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, lewy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
DLA NAGROBKA A. RUDZIŃSKIEGO ORAZ M. WYRZYKOWSKIEJ
Z CMENTARZA ŚW. MICHAŁA W RYDZE, ŁOTWA

Fot. nr 5. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, tył, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 6. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, prawy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 7. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, front, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 8. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, lewy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 9. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, tył, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 10. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widok ogólny, prawy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 11. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widoczny fragment napisu wraz z krzyżem, front, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 12. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Inskrypcja, front, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 13. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Fragment inskrypcji, front, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 14. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widoczny fragment inskrypcji, front, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 15. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Sygnatura, lewy bok cokołu, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 16. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widoczne porażenia mikroorganiczne w miejscu spoiny, tył, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 17. Nagrobek Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa. Widoczna niska roślinność oraz mchy porastające podstawę obiektu, prawy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 18. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, prawy bok, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 19. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, prawy bok. Widoczny fragment drzewa wrośnięty w ogrodzenie, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

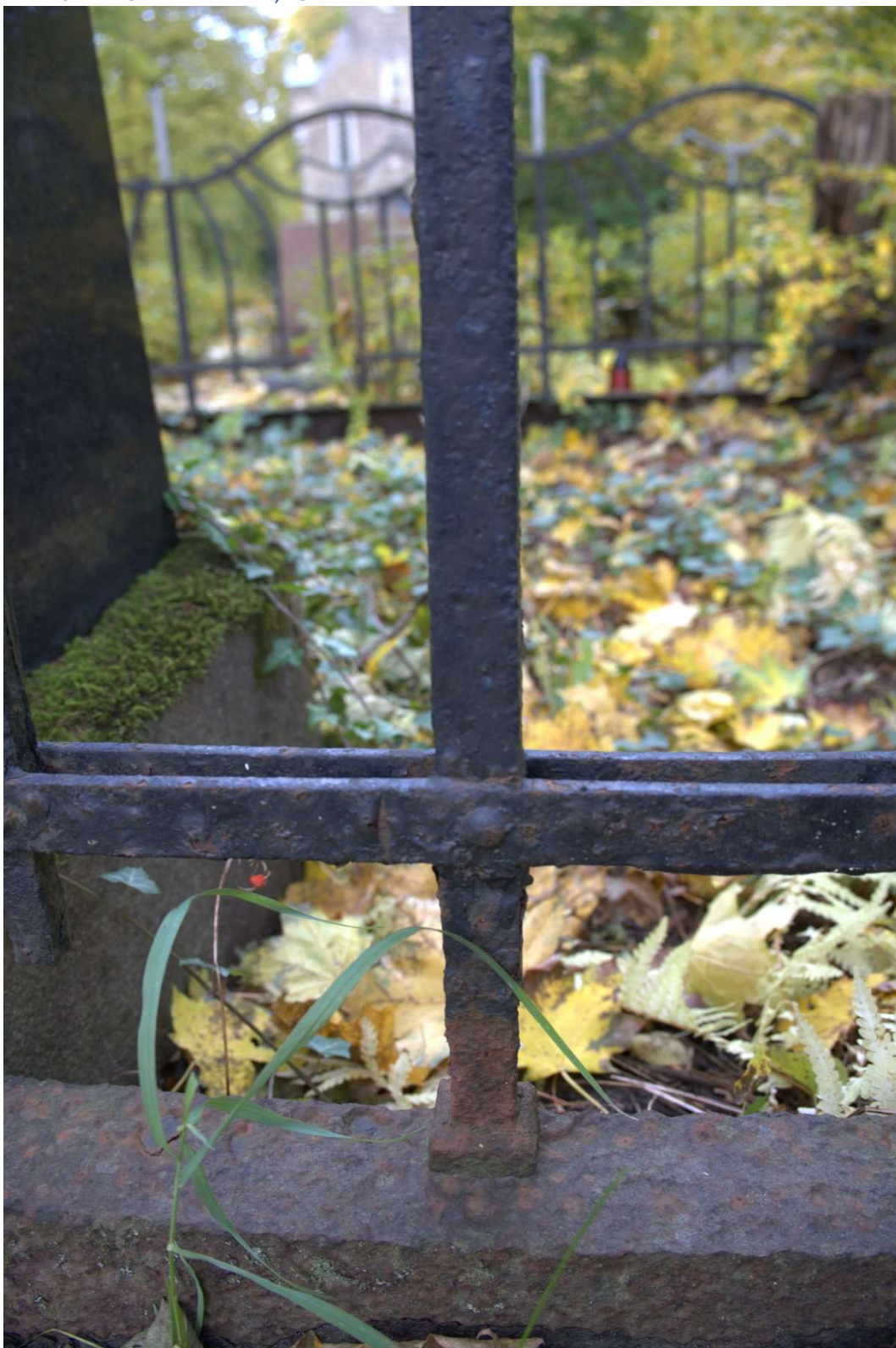
Fot. nr 20. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, lewy bok. Widoczne odkształcenia, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 21. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, tył. Widoczna zdestruowana ława, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 22. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, front. Widoczny fragment ze złuszczającą się farbą oraz ogniska korozji metalu, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 23. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, tył. Widoczny fragment ze złuszczającą się farbą oraz ogniska korozji metalu, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 24. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, prawy bok. Widoczny fragment zdestruowanej ławy, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.

Fot. nr 25. Ogrodzenie nagrobka Aleksandra Rudzińskiego oraz Maryi Wyrzykowskiej z cmentarza św. Michała w Rydze, Łotwa, tył bok. Widoczny fragment zdestruowanej ławy, październik 2023 r. Autor fot. Marta Butkiewicz.